

Situació d'aprenentatge¹

Títol	On són les dones artistes de l'època moderna?
Curs (nivell educatiu)	Segon de batxillerat
Matèria/Àmbit ²	Història de l'Art

¹ Les situacions d'aprenentatge són els escenaris que l'alumnat es troba a la vida real i que els centres educatius poden utilitzar per desenvolupar aprenentatges. Plantegen un context concret, una realitat actual, passada o previsible en el futur, en forma de pregunta o problema, en sentit ampli, que cal comprendre, i a la qual cal donar resposta o sobre la qual s'ha d'intervenir. És en la seva resolució que l'alumnat assoleix les competències específiques. ([Decret 171/2022, de 20 de setembre, d'ordenació dels ensenyaments de batxillerat. Article 7 \(Elements del currículum\), punt 1, apartat e](#))

² Agrupació de matèries que s'imparteixen de manera integrada.

DESCRIPCIÓ

Per què aquesta situació d'aprenentatge? Està relacionada amb alguna altra? Quin és el context?³ Quin repte planteja?⁴

La història de l'art és una disciplina que s'ha edificat sota la mirada androcèntrica, negant la capacitat creadora de les dones artistes i invisibilitzant la seva feina sistemàticament. Des que Linda Nochlin es preguntés al 1971 per què no hi havia hagut grans dones artistes, la historiografia de l'art s'ha anat revisant i avançant en la inclusió de dones creadores. Malgrat els avenços aconseguits, encara avui dia podem constatar el biaix de gènere en llibres de text, exposicions i institucions museístiques. No podem oblidar que sempre hi ha hagut dones creadores; pensem, en aquest sentit, en les il·luminadores medievals, les artistes plàstiques de l'època moderna o les nombroses creadores d'època contemporània.

Amb aquesta situació d'aprenentatge es proposa fer una anàlisi crítica a partir de diferents documents i realitats actuals. L'alumnat té l'encàrrec de fer una proposta de reformulació dels criteris expositius en clau de gènere de la secció de Renaixement i barroc d'una institució museística rellevant del nostre país, Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) amb la inclusió d'obra de dones artistes.

COMPETÈNCIES ESPECÍFIQUES

Amb la realització d'aquesta situació d'aprenentatge s'afavoreix l'assoliment de les competències específiques següents:

Competències específiques	<u>Matèria</u>
Competència 5. Identificar i contextualitzar espacialment i temporalment les manifestacions i les personalitats artístiques més rellevants, analitzant l'entorn personal i social, per valorar les obres i l'autoria com a expressió de l'època i de la societat i adoptar una actitud oberta i receptiva davant de formes artístiques de cultures i col·lectius minoritzats.	Història de l'Art
Competència 8. Analitzar els processos i fenòmens de la història de l'art des de la perspectiva de gènere, a través d'una aproximació oberta i integradora per comprometre's en la igualtat d'oportunitats, i rebutjar qualsevol forma de discriminació i violència.	Història de l'Art

³ Context: conjunt de circumstàncies que expliquen un esdeveniment o una situació i que envolten un individu, un col·lectiu o una comunitat, etc.

⁴ Repte: tema d'interès plantejat per l'alumnat, observació d'un fenomen, polèmica o controvèrsia entorn d'un fet, informació que crida l'atenció a la ciutadania, problemàtica que afecta la societat o l'entorn de l'alumnat, pregunta sobre un element de la realitat, recerca a partir d'un element investigable, necessitat plantejada per un agent extern, dilema que cal comprendre, manifestació artística, etc.

TRACTAMENT DELS TRES **COMPONENTS TRANSVERSALS**⁵ DE LES COMPETÈNCIES CLAU DEL BATXILLERAT

Tant les activitats inicials, com les d'estructuració i aplicació, recullen elements comuns als tres components transversals de les competències clau:

Gestió i comunicació de la informació: al llarg de les diverses activitats, l'alumnat haurà de buscar, seleccionar i interpretar la informació per resoldre el problema plantejat.

Resolució de problemes a partir de l'aplicació integrada de coneixements: la situació d'aprenentatge planteja la necessitat de reformular els criteris expositius de la secció de Renaixement i barroc del MNAC en clau de gènere.

Pensament crític: a partir de les diverses activitats es fa palesa la necessitat de desenvolupar el pensament crític i d'argumentar les opinions o posicionaments davant de les problemàtiques de gènere que involucren el relat de la història de l'art, amb un coneixement rigorós de les causes i les conseqüències.

⁵ Components transversals de les competències clau: la resolució de problemes a partir de l'aplicació integrada de coneixements, la gestió i comunicació de la informació i el pensament crític.

OBJECTIUS D'APRENENTATGE I CRITERIS D'AVUACIÓ

Objectius d'aprenentatge⁶ Què volem que aprengui l'alumnat i per a què? CAPACITAT + SABER + FINALITAT	Criteris d'avaluació⁷ Com sabem que ho han après? ACCIÓ + SABER + CONTEXT⁸
1. Apreciar, valorar i respectar les diverses obres i formes de creació artística a fi de visibilitzar aquelles que han estat marginades o oblidades al llarg de la història i de valorar les respectives contribucions en la construcció de l'imaginari d'una època determinada.	1.1. Valorar i respectar diverses obres i formes de creació i manifestació artística, especialment les que han estat marginades i minoritzades, i apreciar-ne la creativitat i la contribució social i cultural.
2. Conèixer el paper de les dones artistes d'època moderna a partir de la recerca per reconèixer la seva contribució en la història de l'art.	2.1. Analitzar el paper dels artistes, individualment i col·lectivament, en el procés creador mitjançant la recerca sobre el context històric, les circumstàncies personals, les funcions i les motivacions.
3. Identificar els mecanismes socials que han fet que les dones artistes hagin estat invisibilitzades al llarg del temps amb la finalitat de proposar alternatives per revertir la situació.	3.1. Identificar certs processos i fenòmens de la història de l'art que han negat o ocultat la capacitat creadora de les dones i reconèixer i visibilitzar artistes i col·lectius invisibilitzats per raó de gènere.
4. Comparar i analitzar la representació de les dones en la història de l'art per extreure'n conclusions pel que fa a les formes de representació, l'imaginari i els estereotips.	4.1. Analitzar críticament la imatge de la dona en la història de l'art, mitjançant l'anàlisi comparativa d'obres de diferents èpoques i cultures en les quals estigui representada la figura femenina.

⁶ Les competències específiques estan formulades de forma general i convé concretar-les per definir quins seran els aprenentatges que s'adquiriran amb la realització de la situació d'aprenentatge. Aquesta concreció ha de permetre formular unes competències pròpies de la situació d'aprenentatge que són l'equivalent dels objectius d'aprenentatge.

⁷ Els criteris d'avaluació es poden desplegar en indicadors. Un objectiu d'aprenentatge pot relacionar-se amb un, dos o més criteris d'avaluació.

⁸ El context ha d'incloure les condicions en què s'hauran d'evidenciar els aprenentatges.

SABERS

Amb la realització d'aquesta situació d'aprenentatge es tractaran els sabers següents:

	Saber	<u>Matèria</u>
1	Identificació i reconeixement del paper de les dones en la creació artística. Recerca sobre les causes que han relegat les dones a un rol secundari al llarg de la història de l'art.	Història de l'Art
2	Participació en accions per valorar, dignificar i visibilitzar aportacions de col·lectius minoritzats com a font de riquesa per a tothom.	Història de l'Art
3	Ús de recursos propis de l'audiovisual, el cinema i la fotografia en la creació de productes digitals en la narració de fets, en l'expressió de sentiments i en la denúncia de situacions de violència o discriminació que afectin col·lectius i persones.	Història de l'Art
4	Anàlisi crítica de la representació femenina en les arts i en la publicitat i de la seva influència en l'autopercepció de la imatge corporal a partir d'algunes obres.	Història de l'Art
5	Anàlisi del rol i de l'estatus de l'artista al llarg de la història i a l'època contemporània i dels conceptes d'autoria i còpia en l'art. Debat sobre el rol de les dones en l'art i la cultura actuals: desigualtats, reptes i oportunitats.	Història de l'Art
6	Identificació d'estereotips i prejudicis en la recepció dels corrents artístics i culturals. Respecte per les produccions i les expressions dels altres i rebuig de la violència i la discriminació envers persones i col·lectius per raó de gènere.	Història de l'Art
7	Participació en activitats que tinguin lloc en museus i en altres recintes artístics i culturals i que tinguin valor social i comunitari. Participació activa en la preparació d'esdeveniments culturals i artístics al centre educatiu i a l'entorn.	Història de l'Art

DESENVOLUPAMENT DE LA SITUACIÓ D'APRENTATGE

Quines són les principals estratègies metodològiques que es preveuen utilitzar?, quins tipus d'agrupament realitzarem?, quins són els principals materials que necessitarem?, etc.

Les diverses activitats de la situació d'aprenentatge han estat dissenyades amb l'objectiu de desenvolupar destreses per a l'anàlisi i la reflexió del passat per fer intel·ligible el present. Per aquesta raó, es pretén involucrar l'alumnat en la construcció del coneixement a partir del mètode científic de les ciències socials, per estimular la seva capacitat crítica i la consciència històrica i social.

A banda d'això, s'ha cregut convenient impulsar les pedagogies actives i les estratègies d'aprenentatge vinculades amb l'**aprenentatge per descobriment**, en les quals l'alumnat se situa al centre de l'aprenentatge i és qui busca, selecciona i interpreta la informació per resoldre el problema plantejat, mentre que el o la docent actua com a mentor o guia en l'adquisició dels coneixements.

Moltes de les activitats proposades, a més, parteixen de la **tècnica d'aprenentatge cooperatiu**, en la qual la situació d'aprenentatge genera interacció i interdependència entre els membres del grup de treball. En aquest sentit, una de les activitats està plantejada a partir de la **tècnica del trencaclosques o jigsaw**, la qual permet la posada en comú d'una gran quantitat d'informació a partir del treball de grups d'experts que estableixen una relació d'interdependència.

D'altra banda, si bé aquesta situació d'aprenentatge pretén emfasitzar les metodologies actives i que l'alumnat esdevingui protagonista en la construcció del coneixement, l'**estratègia expositiva** s'empra en plantejaments introductoris en què es parteix de les idees prèvies i segueix el següent esquema: en primer lloc es pretén captar l'atenció de l'alumnat, tot seguit es dona informació inicial, se segueix amb el desenvolupament dels continguts i, finalment, es detallen les conclusions per mitjà d'una síntesi o recapitulació.

La seqüència didàctica inclou una visita guiada al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC), gràcies a la qual l'alumnat pot tenir un contacte directe amb les fonts artístiques d'època moderna. D'aquesta manera, la **sortida de camp** esdevé el punt de partida per al coneixement dels fets històrics i de les manifestacions artístiques. A banda d'això, l'observació directa i el treball de camp possibiliten l'adquisició de continguts conceptuals i actitudinals i motiven l'alumnat, cosa que fa que aquesta metodologia sigui un recurs valuós en el procés d'ensenyament-aprenentatge. Aquesta sortida pot ser reemplaçada o complementada per altres visites.

ACTIVITATS D'APRENTATGE I D'AVALUACIÓ

Activitat	Descripció de l'activitat d'aprenentatge i d'avaluació	Temporització
Activitats inicials <i>Què en sabem?</i>	<p>1. Activitat de reflexió crítica a partir de la projecció de diapositives amb imatges d'obres de Leonardo da Vinci, Miquel Àngel, Rafael, Caravaggio i d'altres artistes d'època moderna, i de la lectura de textos.</p> <ul style="list-style-type: none">- Reflexió inicial: de ben segur que tothom ha sentit a parlar algun cop d'aquests artistes o coneix el seu nom o reconeix alguna de les seves obres, però quantes dones artistes coneixeu? Us sona el nom d'Artemisia Gentileschi, Sofonisba Anguissola o Clara Peeters, per posar tres exemples? Per què creieu que és així? Als museus i als llibres d'art, quantes dones artistes hi ha?- Comentari al voltant del següent text: "Si comptem quantes dones apareixen als llibres d'història de l'art, ens sorprendrem en veure el seu escàs nombre. En el cas concret de la pintura, només es parla de Frida Kahlo com a figura de primer nivell. Aquest fet ens ha de fer reflexionar sobre l'escassa visibilitat —no per manca de capacitat o nivell de les dones pintores— que existeix encara avui dia en relació amb l'absència de grans pintores que han acompanyat els seus companys pintors. Per això, és necessari explicar a l'alumnat que també existeixen pintores de primer nivell que han de ser incloses en la història universal de l'art que trenqui amb els sostres de vidre i els estereotips de gènere." (Erika Bornay, 2008).- Projecció del <i>Retrat de Felip II</i>, 1573. Museu del Prado. <p>Reflexió: aquest famós retrat de Felip II que es conserva al Prado es va atribuir durant molts segles a Juan Pantoja de la Cruz, primer, i a Claudio Coello, més tard. En realitat el va pintar l'artista de Cremona Sofonisba Anguissola. Per què creieu que va ser així?</p> <p>Al 2001, el pintor Antonio Saura feia les següents declaracions al respecte: "Es increíble, un cuadro que parecía tan masculino y tan español, resulta que es de una mujer y además italiana, ¿no es fantástico?" Antonio Saura, <i>ABC</i>, 10/4/2001.</p> <p>Quina opinió us mereix aquesta afirmació? Hi ha quadres o obres masculines o femenines?</p>	2 sessions

Activitat	Descripció de l'activitat d'aprenentatge i d'avaluació	Temporització
<p>Activitats de desenvolupament <i>Aprenem nous sabers</i></p>	<p>2. Lectura crítica de textos i notícies en grups cooperatius: cada grup treballa un text i n'extreu conclusions, que després es posaran en comú en el gran grup entorn del tema: "Per què la història de l'art és incompleta si no hi ha dones artistes?".</p> <p>Alguns exemples de textos:</p> <p><i>El Museo del Prado y la ley de igualdad</i>, M. Arte y Cultura Visual</p> <p><i>Galerías en Barcelona</i>, M. Arte y Cultura Visual</p> <p><i>Una gota MAV</i>, M. Arte y Cultura Visual</p> <p><i>Tres museos catalanes reciben una gota MAV por su compromiso por la igualdad</i>, MAV. Mujeres en las Artes Visuales</p> <p><i>Advancing Women Artists (AWA), un exemple de recuperació de les pintores del passat</i>. África Cabanillas, M. Arte y Cultura Visual</p> <p><i>"No es el museo, es el XIX amigo", o anímese a leer a Simone de Beauvoir</i>. Marián López Fdez.Cao, M. Arte y Cultura Visual</p> <p>3. Visita al MNAC. Prèviament, caldrà fer una explicació general sobre el context històric del Renaixement i el barroc catalans, combinada amb la cerca d'informació en petits grups per a la construcció d'un marc referencial que contextualitzi la visita al MNAC.</p> <ul style="list-style-type: none">- Visita al MNAC (secció d'art modern): durant la visita, l'alumnat pot formular qüestions, anotar observacions, fer fotografies, etc. Es podria demanar a un petit equip d'alumnes de documentar la visita a mode de notícia de premsa. A més de visitar les col·leccions, l'alumnat documentarà també els recursos expositius i gràfics de què disposa el museu i que formen part de les estratègies de comunicació i didàctica per analitzar si hi ha alguna referència al context històric per explicar la infrarepresentació de les dones artistes i si s'observen prejudicis i omissions en el discurs expositiu. També es pot demanar de visitar el magatzem i, especialment, obra no exposada de dones artistes.	<p>4 sessions</p>

Activitat	Descripció de l'activitat d'aprenentatge i d'avaluació	Temporització
	<p>L'avaluació de les activitats de reflexió inicial i de desenvolupament és formativa i formadora: consisteix en l'observació i el registre diari per part del professorat de les tasques i reflexions realitzades. L'alumnat ha d'elaborar un diari o carpeta d'aprenentatge a partir de les tasques realitzades, que inclogui les seves reflexions personals, així com altres materials, ja sigui en format analògic o virtual. El diari o la carpeta d'aprenentatge es lliurarà en finalitzar la situació d'aprenentatge.</p>	
<p>Activitats d'estructuració <i>Què hem après?</i></p>	<p>4. Després de la visita: quines mancances trobeu en la proposta expositiva del MNAC?</p> <ul style="list-style-type: none">- Recerca d'informació en grups de treball sobre els contextos i les estructures de poder que han fet que aquestes artistes hagin estat invisibilitzades durant segles.- Reflexió inicial sobre els condicionants de la creació artística femenina a partir de la comparació de dues obres: <p>Marie Bashkirtseff: <i>L'atelier de dames</i>, 1881 (Font: Wikipedia)</p>	<p>3 sessions</p>

Activitat	Descripció de l'activitat d'aprenentatge i d'avaluació	Temporització
	<div data-bbox="779 344 1480 724" data-label="Image"></div> <p data-bbox="779 746 1480 775">Gustave Courbet: <i>El taller de l'artista</i>, 1885 (Font: Museu d'Orsay)</p> <p data-bbox="568 839 1715 903">- Reflexió inicial sobre els condicionants de la creació artística femenina amb relació a l'accés a la formació a partir de la següent obra de Johann Zoffany:</p> <div data-bbox="779 938 1480 1331" data-label="Image"></div> <p data-bbox="696 1347 1563 1375">Johann Zoffany: <i>The Academicians of the Royal Academy</i>, 1772 (Font: Wikipedia)</p>	

Activitat	Descripció de l'activitat d'aprenentatge i d'avaluació	Temporització
	<p>5. Treball en grup sobre l'anàlisi de casos com, per exemple, les següents artistes, tot i que l'alumnat podria indagar sobre alguna artista de l'àmbit català i incloure-la:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Clara Peeters - Sofonisba Anguissola - Artemisia Gentileschi - Luisa Roldán - Catherina Van Hemessen - Lavinia Fontana - Judith Leyster - Elisabetta Sirani - Fede Galizia - Alguna artista del Renaixement o el barroc a Catalunya <p>La finalitat d'aquesta recerca és documentar la trajectòria artística de l'artista investigada, dins el seu context personal, professional i històric, i argumentar la possibilitat que el MNAC inclogui obra de l'artista dins el seu recorregut o, si més no, algun tipus d'actuació que permeti visibilitzar les mancances com, per exemple, panells informatius.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Compartim aprenentatges: exposició als companys i companyes de les recerques per grups. En el gran grup, es podrà argumentar quina o quines de les artistes analitzades podrien formar part de la col·lecció. <p>L'avaluació de les activitats d'estructuració és formativa i formadora: consisteix en l'observació i el registre diari per part del professorat de les tasques i reflexions realitzades. L'alumnat ha d'escriure un diari d'aprenentatge a partir de les tasques realitzades amb reflexions personals i l'exposició de les conclusions. Aquest diari d'aprenentatge s'haurà d'incloure a la carpeta d'aprenentatge que es lliurarà en finalitzar la situació d'aprenentatge. L'avaluació de les exposicions es farà a partir d'un model de rúbrica d'avaluació i coavaluació proporcionat pel professorat.</p>	
<p>Activitats d'aplicació <i>Apliquem el que hem après</i></p>	<p>6. Activitat de reflexió i transformació: com es pot rellegir un museu en clau de gènere encara que la representació de les dones artistes no estigui equilibrada? Es pot presentar a l'alumnat un cas real, el d'algun museu i col·lecció que hagi fet aquesta relectura de gènere, o bé convidar un professional al centre perquè ho expliqui.</p>	<p>4 sessions</p>

Activitat	Descripció de l'activitat d'aprenentatge i d'avaluació	Temporització
	<p>Abans de fer la proposta d'itineraris i panells informatius, els i les alumnes haurien de consensuar els temes sobre els quals es podria fer aquesta relectura i sobre els recursos expositius que es podrien emprar (gràfics, audiovisuals, textuals, objectuals...). Alguns d'aquests temes, entre d'altres, podrien ser:</p> <ul style="list-style-type: none">- La diferència entre la representació dels cossos femenins i masculins- La representació d'identitats transgènere o alternatives al sistema binari- La representació de dones racialitzades- Els estereotips i rols de gènere que s'identifiquen- La representació de les relacions interpersonals entre els sexes i gèneres- Les temàtiques i relats associats a les dones- Elements del context històric que ajudin a la reflexió sobre la infrarepresentació de les dones artistes? <p>La lectura d'aquestes notícies poden facilitar-ne la reflexió:</p> <ul style="list-style-type: none">- "Els museus treballen per visibilitzar les dones artistes", <i>www.ccma.cat/324</i>- Noves propostes als museus: "Relectures. Itineraris museístics en clau de gènere", <i>Revistasao.cat</i>- Redacció d'una carta a la direcció del MNAC en què s'expliqui com s'ha desenvolupat l'activitat i amb la petició argumentada d'incloure itineraris amb l'obra de determinades artistes que puguin ampliar la col·lecció, així com plafons informatius amb anàlisis fetes des de la perspectiva de gènere. Es pot incloure la carpeta d'aprenentatge en format convencional o virtual (per exemple, una pàgina web).- Tancament de la situació d'aprenentatge i conclusions. Es podria dissenyar una situació d'aprenentatge ulterior en què l'alumnat posi en pràctica allò après en el disseny real d'itineraris en clau de gènere d'exposicions o col·leccions d'àmbit local, en col·laboració amb l'entitat promotora. <p>L'avaluació qualificadora correspondrà a la presentació de la carpeta d'aprenentatge amb les reflexions i activitats recollides durant tot el procés, així com amb les activitats d'aplicació.</p>	

MESURES I SUPORTS UNIVERSALS⁹

El plantejament de la situació d'aprenentatge inclou un conjunt de mesures i suports per tal de facilitar l'aprenentatge a tot l'alumnat perquè:

- Facilita la col·laboració entre l'alumnat i estimula el suport entre iguals, a banda de l'acció docent.
- Anticipa i estructura els continguts i conceptes clau i permet la reflexió personal i compartida dels aprenentatges desenvolupats.
- Clarifica les tasques que cal dur a terme en cada activitat.

Les mesures que s'aplicaran i que permeten crear contextos educatius inclusius són les següents:

- Disseny universal per a l'aprenentatge (DUA)
- Aprenentatge cooperatiu
- Aprenentatge entre iguals
- Suport digital

Quant a les mesures i suports universals relatives a l'avaluació, es preveu:

- Avaluació formativa i formadora
- Autoavaluació i coavaluació
- Rúbriques
- Carpeta d'aprenentatge
- Compartició de criteris d'avaluació amb l'alumnat

MESURES I SUPORTS ADDITIONALS¹⁰ O INTENSIVS¹¹

Quines mesures o suports addicionals o intensius es proposen per a cadascun dels alumnes següents:

Alumne/a	Mesura i suport addicional o intensiu

⁹ Les mesures i els suports universals són els que s'adrecen a tots els alumnes. Han de permetre flexibilitzar el context d'aprenentatge, proporcionar als i les alumnes estratègies per minimitzar les barreres de l'entorn i garantir la convivència i el compromís de tota la comunitat educativa.

¹⁰ Les mesures i els suports addicionals s'adrecen a alguns alumnes. Permeten ajustar la resposta educativa de forma flexible, preventiva i temporal, focalitzant la intervenció educativa en aquells aspectes del procés d'aprenentatge que poden comprometre l'avenç personal i escolar.

¹¹ Les mesures i els suports intensius són específics per als i les alumnes amb necessitats educatives especials, estan adaptats a la seva singularitat i permeten ajustar la resposta educativa de forma extensa, amb una freqüència regular i, normalment, sense límit temporal.